

Poezja w podróży i translatorskie *synopsis*
Komentarz do *Bibliografii przekładów*
literatury chorwackiej w Polsce w 2018 roku

Travelling Poetry and Translation's *Synopsis*
Commentary on *The Bibliography of Translations of*
Croatian Literature in Poland in 2018

Katarzyna Majdzik Papić

 <https://orcid.org/0000-0002-0532-4587>

UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE
katarzyna.majdzik@us.edu.pl

Data zgłoszenia: 10.03.2020 r. | Data akceptacji: 27.05.2020 r.

ABSTRACT | This article summarizes and discusses the body of translations from Croatian literature published in Poland in 2018. The most significant offering to appear on the Polish market that year was a multilingual collection of mid-career poetry by Dorta Jagić entitled *The Portrait of The Body*, containing Croatian originals and their translations into Polish (by M. Wierzbicka) and English (by D. Šodan, M. Đurđević). “Synoptic” editions (bilingual or multilingual) allow the reader to view both the original and its translation, which has three major benefits: it contributes to a better circulation of texts; enables deziluzionist reading (the awareness of the difference between the original and the translation); and establishes an intertextual bond between the collected texts.

KEYWORDS | Croatian literature in Poland, reception of translation, Dorta Jagić, multilingual edition

Biorąc pod uwagę liczbę publikacji, rok 2018 dla obecności literatury chorwackiej w Polsce nie był zbyt fortunny. Drukiem ukazał się zaledwie jeden tomik poetycki — stanowiący krótki wybór z twórczości znanej już w Polsce Dorty Jagić. Ponadto opublikowano, przetłumaczoną z języka angielskiego, książkę dla dzieci pt. *Siedem księżniczek* autorstwa Smiljany Čoh. Pozycja ta spotkała się z dobrym przyjęciem czytelników, do czego z pewnością przyczyniło się staranne wydanie tej obrazkowej książeczki (autorką ilustracji jest również Smiljana Čoh). Jeśli chodzi o publikacje w czasopiśmie, to należy wymienić podwójny numer „Literatury na Świecie” (2018, nr 3—4) poświęcony literaturze południowosłowiańskim. Wśród prezentowanej na łamach pisma twórczości licznych przedstawicieli literatury serbskiej znalazł się także esej autorstwa Miljenka Jergovicia¹. Wybór ten nie jest zaskoczeniem, gdyż rok wcześniej ukazał się drukiem zbiór esejów Jergovicia pt. *Muszkata, cytryna i kurkuma. Spojrzenie z Zagrzebia* (Kraków, Międzynarodowe Centrum Kultury), a wiadomo już, że kolejny rok (2019) przyniósł choćby *Bębny nocy* w przekładzie Magdaleny Petryńskiej (Wrocław, Książkowe Klimaty). Autor zatem jest stale obecny na polskim rynku wydawniczym.

Poezja ciała w podróży

Obecna jest na nim także od 2014 roku Dorta Jagić, której tomik *Kauč na trgu* (2011, wyd. pol. *Kanapa na rynku*, Gdańsk, Instytut Kultury Miejskiej, 2014) został nagrodzony prestiżowym laurem Europejskiego Poety Wolności². Tej przyznawanej co dwa lata od 2010 roku nagrodzie towarzyszy istotny w skali kraju festiwal, podczas którego odbywają się spotkania z poetami, debaty i dyskusje oraz warsztaty, w których udział bierze publiczność i goście, w tym poeci zrzeszeni w międzynarodowej sieci Versopolis. W ramach festiwalu prowadzona jest także działalność wydawnicza i przekładowa. Spośród autorów tomików przełożonych na język polski i wydanych przez Instytut Kultury Miejskiej w Gdańsku wybierany jest laureat (a właściwie laureaci, ponieważ nagrodzony zostaje także tłumacz)³. Nagroda z pewnością przyczynia się do

1 Por. *Bibliografię przekładów literatury chorwackiej w Polsce w 2018 roku* zamieszczoną w tym tomie czasopisma.

2 Więcej na ten temat: K. Majdzik, 2015: *Dorta Jagić — poetka wolności. Komentarz do „Bibliografii przekładów literatury chorwackiej w Polsce w roku 2014”*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 6, cz. 2, s. 45—56.

3 Organizatorzy podają, że do tej pory ukazało się 46 zbiorów poetyckich. Dostępne w Internecie: <http://europejskipoetawolnosc.pl/o-festiwalu/> [dostęp: 20.02.2020].

rozpowszechnienia twórczości europejskich (w tym i chorwackich) poetów w Polsce:

Zeszłej zimy, w Warszawie — zauważyła Miljenko Jergović — ktoś przed wieczorem literackim spytał, czy znam Dortę Jagić, czy czytałem jej wiersze? Zdziwiłem się, dotąd pytali o Andrića, Davida Albahari, Selimovicia, Kusturicę, Hemonę, Kiša, a niezwykle imię Dory [...] dziwnie wkradło się pomiędzy ściany piwnicznego klubu jakby wypowiedziane po raz pierwszy⁴.

Tymczasem 2018 rok przyniósł kolejny, krótki wybór z twórczości Dory Jagić w Polsce.

Poetka debiutowała w latach 90. XX wieku, jednak jej przynależność pokoleniowa jest problematyczna nie tylko (choć zapewne przede wszystkim) ze względu na idiomatyczność poetyki Jagić, lecz także z powodu trudności z określeniem wspólnych cech generacyjnych poetów chorwackich wkraczających wówczas w życie literackie⁵. Można mimo wszystko stwierdzić, że większość poetów zaczynających tworzyć w latach 90. minionego stulecia rezygnuje z liryki zakładającej jakiś rodzaj zaangażowania czy działania, zajmując się raczej prywatnością i budując wiersz z losowych, zdawałoby się, sekwencji konkretnych szczegółów, detali i otaczających ich wyrażen językowych. Spośród cech poezji lat 90. należałoby z pewnością wymienić kolokwializację idiomu lirycznego, narcystyczną izolację podmiotu, „przepisywanie” codziennych scen, intertekstualność i intermedialność⁶. Dodam, że na ten właśnie czas przypada także debiut poetycki Damira Šodana (*Glasovne promjene*, 1996) i Miloša Đurđevića (*Pejzaži ili kružno traženje riječi*, 1989), którzy są autorami angielskich tłumaczeń poezji Jagić.

Na polu literackim poetka zaistniała pod koniec dekady. Tomik *Plahta preko glave* [*Prześcieradło na głowie*]⁷ ukazał się bowiem w 1999 roku i od razu

4 Jergović M., [online], 2014: *Dorta Jagić: jezika glas*. Dostępne w Internecie: <https://www.autograf.hr/dorta-jagic-jezika-glas/> [dostęp: 20.02.2020]; fragment w tłumaczeniu własnym.

5 Sytuację tę opisuje Aleksandra Wojtaszek, zob. A. Wojtaszek, 2016: *Od wojennej traumy do ucieczki w rzeczywistość. O recepcji twórczości Dory Jagić w kontekście najnowszej poezji chorwackiej*. „Studia i Szkice Slawistyczne”, t. 13, s. 195—202. Por. także: T. Vuković, 2001: *U pjesništvu više od njega samog*. „Quorum”, nr 5/6, s. 263—289; E. Jahić, 2010: *U nebo i u niks. Antologija hrvatskog pjesništva 1989—2009*. Zagreb, V.B.Z.

6 Por. C. Milanja, 2000: *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000*. Zagreb, Zagrebgrafo; K. Bagić, 2008: *Hrvatsko pjesništvo 1950—2000*. Warszawa [wykład, nieopublikowany].

7 Polskie tłumaczenie tytułu podano w nawiasie kwadratowym w przypadku, gdy wzmiankowany zbiór nie został przełożony na język polski.

zdobył prestiżowy laur poetycki — nagrodę Goran za młode pjesnike⁸. Również zbiór z 2001 roku — *Tamagochi mi je umro na rukama* [*Tamagochi umarł mi na rękach*] — spotkał się z dobrym przyjęciem, a swoje miejsce na scenie poetyckiej potwierdziła Jagić w 2006 roku kolejnym tomem poezji — *Davo i usidjelica* [*Diabeł i stara panna*]. Publikacje te mają tworzyć cykl obrazujący dojrzewanie poetki („tworzą swego rodzaju tryptyk, kronikę mojego poetyckiego wzrastania, doświadczenia” — wyznaje autorka)⁹. Kolejne zbiory poezji to: z 2007 roku *Kvadratura duge* [*Kwadratura tęczy*], z 2011 roku *Kauč na trgu* (*Kanapa na rynku*, 2014), z 2015 roku *Kafkin nož* [*Nóż Kafki*]. Od 2009 roku autorka próbuje swych sił także w prozie: *Kičma* [*Kręgosłup*] (2009), *S tetovažom nisi sam* [*Z tatuażem nie jesteś sam*] (2010), *Prolazi i pukotine* [*Przejęcia i pęknięcia*] (2015), *Veće od kuće* [*Większe od domu*] (2018), leksykon *Mali rječnik biblijskih žena* [*Mały słownik biblijnych kobiet*] (2013). Jagić ma na koncie także próby dramatopisarskie.

Na wydany w Polsce tomik pt. *Portret Ciała* składa się dość skromny wybór ośmiu wierszy pochodzących z późniejszych zbiorów poetki: *Kafkin nož*, *Kauč na trgu*, *Kvadratura duge* oraz jeden wiersz powstały w ramach unijnego projektu artystycznego „Migrant bodies”. Twórczość Jagić odznacza oryginalny, pełen inwencji język, ludyzm połączony z ciepłą ironią, humorem, ale i skłonność do nonsensu, łagodnego absurdu („poetycki styl i charakter, w którym jest odrobina czegoś infantylnego, ludycznego, nawet wariackiego, postrzelonego i, w najlepszym możliwym sensie, nie do końca poważnego”¹⁰ — charakteryzuje utwory poetki Miljenko Jergović). Pod względem tematycznym jej wiersze cechuje rys autobiograficzny oraz zainteresowanie kobiecością, relacjami damsko-męskimi, problemami wolności (w tym twórczej) i jej rewersu — zniewolenia (zamknięcia). W swej poezji silnie czerpie Jagić z imaginarium biblijnego, co zapewne wynika z teologicznego wykształcenia poetki — absolwentki filozofii

8 Dorta Jagić otrzymała także nagrody: Balkan Grand Prize for Poetry (Rumunia, 2007), The European Poet of Freedom Award / Europejski Poeta Wolności (Polska, 2014), Gorans Wreath / Goranov vijenac (Chorwacja, 2017), 2. nagroda czasopisma „Vijenac” za krótkie opowiadanie (Chorwacja, 2001), 1. nagroda SKAZ-u (Chorwacja, 2002), 3. nagroda w 43. konkursie krótkiego opowiadania gazety „Večernji list” za *short story* pt. *Ženski zatvor* (Chorwacja, 2008), nagroda za zbiór opowiadań *Kičma* oraz pracę translatorską na 14. międzynarodowym spotkaniu wydawców w mieście Pazin (Chorwacja, 2010).

9 Ref. za: C. Milanja, 2000: *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000. ...*; A. Wojtaszek, 2016: *Od wojennej traumy...*, s. 6—7.

10 Miljenko Jergović o Dorcie Jagić, chorwackiej poezji i dzisiejszych Bałkanach, [online]. Wywiad A. Wojtaszek z M. Jergovićem. Dostępne w Internecie: <http://europejski-poetawolnosc.pl/article/miljenko-jergovic-o-dorcie-jagic-chorwackiej-poezji-i-dzisiejszych-balkanach/> [dostęp: 25.02.2020].

i religioznawstwa (ukończyła Filozofski fakultet Družbe Isusove / Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego w Zagrzebiu).

Wiersze z polskiego wyboru tworzą nie tyle tytułowy portret ciała, ile portret ciała w podróży, gdyż właśnie motyw wędrówki, wyprawy, lotu, jazdy, przemieszczania się (także ich niemożności) jest tym, co silnie łączy zebrane utwory. Tom otwiera zapowiadający tę tematykę wiersz pt. *Ciało to wędrujący kamień* (*Tijelo je kamen koji se seli*) — w którym autorka diagnozuje ludzką kondycję („wśród kamieni, / nie ma cięższego kamienia niż / ludzkie ciało. *corpus delicti*”¹¹, s. 5), rekontekstualizując niejako przedmioty przynależne otoczeniu i codziennemu doświadczeniu człowieka (to zabieg nader często stosowany przez poetkę). Czerpie przy tym z repertuaru chrześcijańskiej symboliki („wszystkie gwoździe i płatki je [ciało — K.M.P.] bodą”), dokonując „apokryfizacji codzienności”¹² i wymieszania (lub lepiej: połączenia¹³) porządku boskiego i ludzkiego/ziemskiego, *sacrum* i *profanum*, a także miłości boskiej i ludzkiej, która jednak tak samo uwzniośla (powodując ruch ku górze, a więc wędrówkę, podróż, której się pragnie: „czasami, ciało chciałoby porzucić swoje marne gniazdo”, s. 5):

Ciało to kamień który najłatwiej się podnosi,
wędruje ze swego dna w górę
nawet polecą do nieba
kiedy czyjeś wyczekiwanie KOCHAM
przedrze się do jego ducha, nadmucha go i sprawi,
że lśni jak fontanna w Barcelonie.

(*Ciało to wędrujący kamień*, s. 5)

W postłowie do polskiego wydania tomiku *Kanapa na rynku* tłumaczka, Małgorzata Wierzbicka, w taki sposób charakteryzuje poezję Jagić:

W jej poezji *sacrum* miesza się z *profanum*, przy czym odwołania do *sacrum* są dyskretnie, czasami nawet jakby wstydlive. Rzecz w tym, że chociaż wszyscy

11 Wszystkie cytaty z tomiku według wydania: D. Jagić, 2018: *Portret Ciała / Portrait of The Body / Portret Tijela*. M. Wierzbicka, tłum. na j. polski; M. Đurđević, D. Šodan, tłum. na j. angielski. Gdańsk, Instytut Kultury Miejskiej.

12 Określenia tego użyła Maša Kolanović, opisując tomik *Tamagoči mi je umro na rukama* (M. Kolanović, 2002: *Enfant terrible diskurzivne prakse: Dorta Jagić „Tamagoči mi je umro na rukama”*. *Meandar, Zagreb, 2002* [recenzja]. „Republika: mjesečnik za književnost, umjetnost i javni život”, nr 7/9, s. 250). Ref. za: A. Wojtaszek, 2016: *Od wojennej traumy...*

13 W recenzji innego tomiku Dorty Jagić — *Kvadratura tuge* — Nikola Petković zauważa: „Svijet kojega u njezinoj najnovijoj knjizi gradi i predlaže Dorta Jagić, svijet je u kojemu duhovno i materijalno žive u kontinuitetu. »Sveto« i »profano«”. Dostępne w Internecie: <https://www.mvinfo.hr/clanak/dorta-jagic-kvadratura-duge> [dostęp: 28.02.2020].

jestesmy na swiecie po trosze nomadami, sublokatorami, przechodniami — i swiat, i zycie sa fascynujace¹⁴.

Te subtelne odwołania, niedopowiedziane przez autorkę, lecz implicytnie obecne w utworze, zostały jednak wyeksponowane w angielskim tłumaczeniu wiersza *Cialo to wędrujący kamień*. Jeśli przyjrzeć się przywołanemu wcześniej fragmentowi, widać, jak poezja Jagić opalizuje w przekładzie: od łagodnego i dyskretnego wyrazu uzyskanego przez rozbudowaną, w porównaniu z oryginałem, frazę w wersji polskojęzycznej, wysubtelnioną (czy nie nazbyt?) także przez substytucję chorwackiego czasownika *upaliti* (oryg. „upali da sja”; pol. „sprawi, że lśni”), do jasnego odwołania do retoryki chrześcijańskiej w przekładzie angielskim (w którym łacińskie *corpus christi* tworzy z obecnymi w wierszu *corpus delicti* — *corpus delicate* triadę i domyka niejako znaczenia, które poetka sugeruje nie wprost)¹⁵:

Tijelo je kamen koji se najlakše digne,	body is a stone which ascends the easiest
preseli se sa svoga dna gore,	migrates from its bottom upwards,
čak poleti u nebo	even flies into the sky
kad mu nečiji čekani VOLIM TE	like <i>corpus christi</i>
probije u duh, napuše ga i upali	when someone's much awaited
	I LOVE YOU
da sja kao fontana u Barceloni.	pierces into its spirit, inflates it and illuminates it to gleam like a fountain in Barcelona.

(*Tijelo je kamen koji se seli*, s. 43)

(*Body is a Migrating Stone*, s. 25)

Portret Ciała zamykają wiersze: *Lady Hester Stanhope* i *Freya Stark*, pochodzące z tomiku *Kafkin nož*, z którego zaczerpnięto najwięcej utworów do polskiego wyboru. Na *Kafkin nož* składa się sześć cykli portretów lirycznych. Pierwszy z nich — zatytułowany *Ciklus o viktoriańskim pionirkama i pustolovkama* (*Cykl o wiktoriańskich pionierkach i awanturnicach*) — poświęcony

14 M. Wierzbicka, 2014: *Posłowie*. W: D. Jagić: *Kanapa na rynku / Kauč na trgu*. Gdańsk, Wydawnictwo Słowo/Obraz Terytoria, Instytut Kultury Miejskiej.

15 Por. utwór w wersji oryginalnej: „ponekad, tijelo bi htjelo napustiti svoje crno leglo. / ipak, od rodne kuće do dalekih mora i planina si ga čavli i latice udaraju, sve boli, / jer pada na dno. Jer je smrtno. / među kamenjem, / nema tako teškog? kamena kao što je / čovjekovo tijelo. *corpus delicti*. / i tako drobljivog, na ubod granica nježnog. / *corpus delicate*. / tijelo je dragi kamen pun krvi / koji je najteže dići / kad umre. / Tijelo je kamen koji se najlakše digne, / preseli se sa svoga dna gore, / čak poleti u nebo / kad mu nečiji čekani VOLIM TE / probije u duh, napuše ga i upali / da sja kao fontana u Barceloni”. D. Jagić, 2018: *Portret Ciała...*, s. 43.

został autentycznym postaciom, nieco zapomnianym, choć przecież nieprzeciętnym. Ich poetyckie biografie, oparte na ogólnodostępnych informacjach (jakby żywcem wziętych z Wikipedii), wzbogacono wyobrażonymi detalami przedstawionymi za pomocą subtelnych metafor¹⁶ i porównań, w których rozpoznać można nie tylko znane motywy literackie i kulturowe, lecz także nienachalne poczucie humoru poetki.

Oba wymienione wiersze traktują o podróżniczkach. Pierwsza z nich rozpoczyna podróż w symbolicznym wieku 33 lat i jest osobą, która „targa każdy mur i welon świata” („kidala je svaki zid i veo svijeta”). Bohaterka staje się w tym wierszu królową („kraljica Hester”) wielbioną przez romantyków, emirów, mieszkańców Bliskiego Wschodu, a w końcu zamienioną w swoistego idola, który ma nie zdradzać ludzkich słabości („nije dala da joj se vide odeć ljudsko lice i ruke, / [...] zazidana u utvrđi na brdu / kao idol, kao kip”¹⁷). Życie lady Stanhope jest silnie naznaczone przez podróż, która jeszcze istotniejszą rolę odgrywa w kolejnym utworze, będącym swoistą geobiografią Frei Stark. W tym zamykającym polski wybór wierszu dochodzi do połączenia historii ciała, kolei życia, motywu podróży i wszechobecnej poezji, które dosłownie i metaforycznie odcisnęły piętno na twarzy Frei Stark, określając jej los¹⁸:

Jeszcze w dzieciństwie jakaś zła wróżka z Asolo albo,
ściślej mówiąc,
dziwne nieszczęście zmieniło jej urzekającą geografię twarzy.
Ale, w języku pisma klinowego to grubiaństwo było czymś innym.
Nie tylko fabryczną maszyną która schwyciła jej
złote włosy z kokardą, a potem też twarz.

16 Na przykład wtedy, gdy w historii Lady Hester Stanhope, bohaterka po trudnych przejściach (po zatonięciu statku) odrzuca *krhku tkaninu*, dosłownie „krucho tkaninę”, a kruchość to wszakże stereotyp kobiecości, i przywdziewa „niezatapialny” strój męski. Z fragmentem tym rozmaicie radzili sobie tłumacze: „izgubivši sve, skida / krhku tkaninu, oblači nepotopivu mušku odjeću / i kreće dalje” (oryg.); „znika, zdejmuję / lekką tkaninę, zakłada nietonący męski strój / i rusza dalej” (tłum. M. Wierzbicka); „she lost all, took off / her thin dress, donned men's waterproof clothing / and continued” (tłum. M. Đurđević, M. Šodan).

17 „nie pozwalala by widziano jej nazbyt ludzką twarz i ręce / [...] zamurwana w kasztelu na wzgórzu / jak idol, jak posąg” (tłum. M. Wierzbicka).

18 Oryg.: „Još joj je u djetinjstvu neka zla vila iz Asola ili, točnije, / čudna nesreća promijenila ljepuškastu geografiju lica. / No, jezikom klinastoga pisma ta je grubost bila / nešto drugo. / Nije to bio samo tvornički stroj što joj je zahvatio / zlatnu kosu s mašnom, a onda i lice. / Bio je to otisak teške magnetne igle svijeta ili / magnetni nož što u lice zarezuje kao u sveti kruh / arapske klinove Istoka, sudbinu. / Ožiljci su buduće brazde putovanja, / jugoistok — sjeveroistok u svim smjerovima / poezije pijeska, / na licu plesni tragovi ove male plave planete / među plinovitim divovima”.
D. Jagić, 2018: *Portret Ciała...*, s. 56.

Był to odcisk ciężkiej magnetycznej osi świata albo
 magnetyczny nóż który na obliczu wyrzyna jak w świętym
 chlebie
 arabskie kliny Wschodu, los.
 Blizny to przysze bruźdy podróży,
 z południowego wschodu na północny wschód we wszystkich
 kierunkach
 poezji piasku,
 na twarzy tańczące ślady tej małej niebieskiej planety
 pomiędzy gazowymi olbrzymami.

(*Freya Stark*, s. 19)

Poraniona twarz przedstawia nie tylko zapis losu podróżniczki, lecz zawiera w sobie niemalże cały świat. W ten sposób poetka uzupełnia znaczoną miejscami biografię Frei Stark, dopisując do niej nowe sensory. Wiersz został opublikowany w 2016 roku, gdy Jagić zdążyła już — za sprawą wydanego w 2013 roku „słownika” *Mali rječnik biblijskih žena* [*Mały słownik biblijnych kobiet*] — zyskać spore doświadczenie w tworzeniu upoetycznionych kobiecych biografii. Na leksykon ów, który dotąd nie ukazał się w Polsce (czy jeszcze?), składają się portrety wybranych biblijnych postaci kobiecych. Ich kanoniczne biografie uzupełniono informacjami zaczerpniętymi z rozmaitych opracowań naukowych oraz z wyobraźni autorki, która opisuje na przykład ich kolor włosów, ukryte myśli czy sposób poruszania się. Zarówno poetyckim apokryfom, jak i biografiom awanturnic towarzyszy idea uzupełnienia kolei ich życia, ale też ich przypomnienia i upomnienia się o miejsce kobiet w historii świata (szczególnie w domenach tradycyjnie zdominowanych przez mężczyzn). W obu przypadkach twórczość Jagić cechuje pewien subwersywny potencjał. Oba rodzaje biografii (apokryficzny leksykon i geobiografia podróżniczki) łączy potrzeba uzupełnienia oraz reinterpetacja istotnego źródła (pre-tekstu), co leżeć ma u podstaw wszelkich konstrukcji apokryficznych:

Za ważny moment charakterystyki tych konstrukcji apokryficznych — stwierdza Danuta Szejnert — których autorzy jawnie i obligatoryjnie dla czytelników nawiązują do skonkretyzowanego pre-tekstu, uważam fundujące je nieuchronne założenie o jakimś naznaczającym ów pre-tekst braku, niedociągnięciu — o jego niekompletności i niewystarczalności. Musi ono towarzyszyć zarówno afirmacyjnym, ufnym w niegasnącą atrakcyjność i semantyczną produktywność kanonicznego pierwowzoru, jak i dywersyjnym wobec niego suplementacjom apokryficznym. W przeciwnym wypadku tak rozumiane apokryfy w ogóle by nie powstały¹⁹.

19 D. Szejnert, 2015: *Apokryficzne geo(bio)grafie bohaterów literackich*. W: E. Konończuk, E. Sidoruk, red.: *Przestrzenie geo(bio)graficzne w literaturze*. Białystok, Uniwersytet w Białymstoku, s. 77.

Trzy nieco szerzej omówione przeze mnie utwory — otwierający (*Ciało to wędrujący kamień*) i zamykające (*Lady Hester Stanhope, Freya Stark*) tomik *Portret Ciała* — wyznaczają ramy tematyczne i formalne²⁰ zebranych przez polskiego wydawcę wierszy. W zbiorze znalazły się także: *pokoje skorpionów* z cyklu poświęconego pokojom kobiet z tomiku *Kanapa na rynku*; liryczny *Portret śniadego poety z psem*; przywołujące znany motyw poetycki *Nocne pociągi*; opowieści o (wielu) kobietach — czy to samotnych, czy tych o „niepokojąco pięknych imionach” — w wierszach *Pierwsza osoba liczby mnogiej* i *Śmierć w Mediolanie* (wszystkie utwory z tomiku *Kafkin noż*), czy wreszcie utwór *Lecąc z ciepłymi piecami* z ustrukturyzowanego konceptualnie podług kolorów tęczy tomiku *Kwadratura duge*.

Translatorski *casus foederis*

Oba tomiki Dorty Jagić, które ukazały się w Polsce, opublikowano w wydaniach wielojęzycznych. Zbiór *Kanapa na rynku / Kauč na trgu* zawiera chorwackie oryginały oraz polskie przekłady (przypomnę — nagrodzone w Gdańsku), natomiast *Portret Ciała* to wydanie trójjęzyczne — polsko-angielsko-chorwackie (kolejność odpowiada porządkowi przedstawionemu w zbiorze). W tym wypadku za polskie przekłady odpowiedzialna jest Małgorzata Wierzbicka, natomiast za angielskie — translatorski duet: Miloš Đurđević i Damir Šodan (obaj to tłumacze i „koledzy po piórze” poetki)²¹.

20 Poetykę tych późniejszych tomików Dorty Jagić trafnie charakteryzuje Marko Pogačar: „Suočeni smo tako s taksativnom, asocijativnom slikovnom bujicom, snažnom no često sasvim hermetičnom metaforikom, oniričkom logikom i izgobljenom, iznevjerenom naracijom čiji se obris (često u obliku realizirane metafore), gotovo uvijek nazire kao iluzija razvoja, odsutni pokretač pjesme. Strofika se javlja tek iznimno, dosljedno izostaju velika početna slova, iako je interpunkcijski diktat prisutan te obilato sudjeluje u ritmičkom ustroju. Potonji je nešto staloženiji nego je to za autoricu uobičajeno, manje je opkoračenja i sinkopa, a češće se poštuje semantička zaokruženost stiha i/ili strofe. Unutarnja ritmika stiha također je uglavnom vješto izvedena, podcrtana ne napadnim no efektnim zvučnim rješenjima”. M. Pogačar, 2012: *Od boga i opet natrag*. „Novosti”, br. 630. Dostępne w Internecie: <http://arhiva.portalnovosti.com/2012/01/od-boga-i-opet-natrag/> [dostęp: 5.03.2020].

21 Małgorzata Wierzbicka (1953) — slawistka, tłumaczka i dyplomatka. Jej przekłady drukowano w „Literaturze na Świecie”, „Twórczości”, „Tygodniku Powszechnym”. Tłumaczyła teksty Ivo Andrića, Miroslava Krležy czy Zdravka Malicia.

Miloš Đurđević (1961) — poeta, krytyk literacki, związany z czasopiśmie „Quorum” i „Most / The Bridge”, tłumacz z języka angielskiego (R. Carver, L. Cohen, Ch. Wright, A. Rich, L. Reed, J.D. Morrison, K. Cobain, J. Fante, A. Proulx) i autor

Wydania „synoptyczne” (dwu- czy wielojęzyczne) literatury pięknej mają długą tradycję, lecz ich dzisiejsza obecność na rynku wydawniczym wynika najpewniej z chęci zainteresowania czytelników oryginałem i rozpropagowania twórczości w innym języku (lub językach) oraz ze zmieniającej się świadomości odbiorców, dla których istotny staje się nie tylko oryginał i autor, lecz także tłumacz i tłumaczenie jako efekt określonej interpretacji translatorskiej. Wydania wielojęzyczne nie służą już jedynie (choć wciąż pełnią i tę funkcję) uznaniu, kanonizacji dzieła ani też nie mają wyłącznie charakteru jednorazowego czy okolicznościowego²², lecz coraz częściej stanowią element strategii wydawniczej, polegającej na maksymalizacji zasięgu odbioru dzieła lub też prezentacji wysiłku translatorskiego. Ta ostatnia motywacja łączy się zapewne zarówno ze zmianą statusu tłumacza, wzrostem świadomości recepcyjnej odbiorców (którzy dotąd chętniej żywili iluzjonistyczne i iluzyjne poczucie, że czytając przekład, obcuja z dziełem oryginalnym), jak i z chęcią wspomoczenia krążenia tekstów i wsparcia profesjonalizacji wydawnictw (przejawiających zarówno uwrażliwienie na niuanse translatorskiej interpretacji, jak i zrozumienie potrzeb wynikających z mobilności ludzi, kultur, literatury). Na polskim rynku wydawniczym edycje niejednojęzyczne pojawiają się coraz częściej, co nie zawsze jest związane z konkretną okazją. Przykładowo, Wydawnictwo Literackie prowadzi Serię Dwujęzyczną, preferując jednak wydawanie w jej ramach autorów uznanych i kanonicznych. Nie zawsze publikacje wielojęzyczne dotyczą wyłącznie tych twórców, choć zapewne wysiłek wkładany w tego rodzaju wydania jest często efektem przekonania o niezwykłych walorach oryginału, który wart jest przedstawienia w odmiennym języku/języ-

tomików *Pejzaži ili kružno traženje riječi* (1989), *U zrcalu* (1994), *Žetva* (1997) i *Umbrijska sunčanica i druge pjesme* (2010) oraz zbiorów esejów i wypowiedzi krytycznych *Podnevni pljusak* (2003) i *Sjene na void* (2009).

Damir Šodan (1964) — tłumacz, poeta, dramaturg, redaktor serii wydawniczej związanej z tygodnikiem „Feral Tribune”, absolwent filozofii, komparastyki i filologii angielskiej na Uniwersytecie w Splicie. Wydał tomy *Glasonve promjene* (1996), *Srednji svijet* (2001) oraz zbiór dramatów *Zaštićena zona/Kain ili njegov brat* (2002).

- 22 Jak choćby imponujące wydanie komedii Marina Držića pt. *Dundo Maroje* w przekładzie na 18 języków, którym uczczono 500. rocznicę urodzin komediografa (M. Držić, 2008: *Dundo Maroje*. L. Paljetak, red. Dubrovnik, Ogranak Maticice hrvatske u Dubrovniku / Dubrovačke ljetne igre), lub wiele innych wydań jubileuszowych, także starszych, jak np. wielojęzyczny *Most na Žepi* (Sarajevo, 1971; „povodom 400-godišnjice Čuprije na Drini (1571—1971) »Oslobođenje« Sarajevo u saglasnosti sa autorom izdaje ovu knjigu u 3000 numerisanih primeraka”). Jeśli idzie o najnowsze wydania autorów kanonicznych, to warto wymienić chorwacko-włoską publikację dwóch opowiadań Ivana Gorana Kovačića (to publikacja z interesującego nas 2018 roku) — *Sedam zvonara majke Marije i Mrak na svijetlim stazama* (Pula, 2018) — czy całkiem nowe łańskie-chorwackie wydanie *Davidiasa* Marka Marulicia (Zagreb, 2020).

kach²³. Wersje „synoptyczne” (niczym ewangelie) odnoszą się do siebie nawzajem, komentują się, sprawiając, że przekład rzuca nowe światło na oryginał, podobnie jak oryginał oświetla przekład. Ta znana translatoryczna metafora opisuje stosunek odwzajemnionej interpretacji, jaki zachodzi między oryginałem i przekładem — szczególnie zaś w sytuacji równoległego ich zestawienia.

Opisana praktyka wydawnicza, która może, lecz nie musi, przełożyć się na praktykę lektury porównawczej (łatwo przecież wyobrazić sobie, że czytelnik, mając w ręce wydanie dwu- czy wielojęzyczne, czyta tylko w znanym sobie języku), burzy „iluzję obcowania z oryginałem”²⁴, na którą zwracali uwagę rozmaici badacze przekładu, na przykład Jiří Levý, a w Polsce Bożena Tokarz, Magdalena Heydel czy Roman Lewicki:

[...] przekład jest w kulturze docelowej czytany zasadniczo tak samo jak tekst oryginalny, a więc w dobrej wierze pod nazwiskiem autora. Wyjątek stanowi rzadko praktykowana porównawcza lektura tekstu dwujęzycznego, która nie pozostawia wątpliwości, że mamy przed sobą tłumaczenie: tak czytany tekst zmienia się w dwutekst lub wręcz multitekst. Tym typem lektury zajmują się niemal wyłącznie czytelnicy fachowi, zawodowo trudniący się analizą przekładu²⁵.

Tomiki Dorty Jagić ukazały się w Polsce nakładem Instytutu Kultury Miejskiej w Gdańsku w ramach projektu Versopolis. Celem tego projektu jest

23 Za przykład niech posłuży wydany w 2018 roku tomik poetycki pt. *Dwa oblicza księżycy* Krystyny Alicji Jezierskiej, zawierający nie tylko oryginalne utwory poetki i ich przekłady na język serbski i angielski, lecz także swoisty „śpiewnik” — oryginały i przekłady utworów piosenkarza Rokiego Vulovicia, które stanowiły inspirację dla autorki wchodzącej z nimi w jawny dialog. Por. K.A. Jezierska, 2018: *Dwa oblicza księżycy*. A. Żuchowska-Arendt, J.T. Gierliński, tłum. Kraków (zawiera teksty piosenek Rodoljuba Vulovicia).

24 Bożena Tokarz mówi o „iluzji obcowania z oryginałem utworu” jako o wyniku pracy, wysiłku podejmowanego przez tłumacza, z kolei Roman Lewicki kieruje uwagę w pierwszym rzędzie na perspektywę odbiorczą, a zatem „iluzję czytania oryginału”. Obie koncepcje odnoszą się zapewne do klasycznej koncepcji „iluzjonistycznej” teorii przekładu Levego. Por. J. Levý, 1963: *Umní pekladu. Spisovatel*. Praga. Ref. za: J. Levý, 1976: *Teoria informací a proces komunikací literackéj*. L. Pšczołowska, tłum. W: H. Markiewicz, oprac.: *Współczesna teoria badań literackich za granicą. Antologia*. T. 2. Kraków, Wydawnictwo Literackie, s. 70—112. Por. także: B. Tokarz, 1998: *Wzorzec, podobieństwo, przypomnienie*. Katowice, Wydawnictwo Śląsk, s. 58; R. Lewicki, 2000: *Obcość w odbiorze przekładu*. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

25 M. Heydel, 2013: *Gorliwość tłumacza. Przekład poetycki w twórczości Czesława Miłosza*. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 51—52.

propagowanie twórczości młodych poetów europejskich, wymiana idei twórczych, stworzenie „sieci kontaktów pomiędzy twórcami i wydawcami, tłumaczami i szerszą publicznością”²⁶. Publikacja omawianego w artykule zbiorku z całą pewnością wpisuje się w takie założenia, przypieczętowując sojusz autora, tłumacza(-y) i wydawcy i umożliwiając (przynajmniej w teorii) rozpowszechnienie poezji Jagić w Polsce i Europie. Nadmienię, że wydanie w Polsce obu tomików Jagić wiąże się z gdańskim festiwalem literackim i z działalnością międzynarodowej platformy literackiej. Wpływ na recepcję i komercjalizację tych tekstów, a także na ich wybór miał z pewnością odmienny obieg, w który weszły. Międzynarodowy Festiwal Literatury Europejski Poeta Wolności jest jednym z wielu wydarzeń literackich powiązanych z platformą Versopolis (festiwal powstał zresztą wcześniej), odbywa się co dwa lata, a wydane w ramach konkursu tomiki trafiają do sprzedaży. Natomiast spotkania poetyckie Versopolis organizowane są częściej (np. co roku), a wydane w ich ramach tomiki (objętościowo skromniejsze) dystrybuowane są bezpłatnie.

Z całą pewnością trójjęzyczny *Portret Ciała* (2018) Dorty Jagić umożliwia polskiemu odbiorcy konfrontatywno-komparatystyczną lekturę (przede wszystkim czytelnikom ekspertom, filologom), wystawiając tym samym tłumacza na ryzyko krytyki w sytuacji, w której przekład (z zasady nieidealny) konkuruje zarówno z oryginałem, jak i z innym przekładem²⁷ (np. w trójkącie chorwacki oryginał — polski przekład — angielski przekład). Z drugiej strony niewątpliwą zaletą takiego wydania, przy uważnej lekturze, jest prezentacja czytelnikowi docelowemu oryginału w jego odmiennym, być może egzotycznym dla kultury przyjmującej, brzmieniu i grafii oraz przedstawienie odmiennego przekładu, ukazującego alternatywną interpretację oryginału. Przypomnę raz jeszcze, że w 2014 roku dwujęzyczne chorwacko-polskie wydanie tomiku *Kanapa na rynku* zostało wyróżnione nagrodą dla poetki i tłumaczki, zatem porównawcza lektura nie musi być jednoznaczna z negatywną oceną danego przekładu. Z kolei wyróżnienie przyznane autorowi translacji wraz z publikacją dwu- lub wielojęzyczną z pewnością świadczy o wzroście prestiżu zawodu

26 M. Gawlak, 2019: *Od poezji „oszczędnej w słowa” do „trudnej” prozy dla dzieci. Przekłady literatury słoweńskiej w latach 2016—2017*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 9, cz. 3, s. 212. Monika Gawlak przedstawia założenia projektu Versopolis, stowarzyszonych z nim festiwali, wydarzeń kulturalnych i działalności wydawniczej podmiotów związanych z projektem, analizując ich wpływ na recepcję i obecność literatury słoweńskiej w Polsce.

27 Nie jest to jednak konkurowanie w ramach jednojęzycznej serii, do jakiego skłonny był na przykład Stanisław Barańczak, którego do pracy nad przekładem nierzadko skłaniały cudze translatorskie niepowodzenia. Por. S. Barańczak, 1992: *Ocalone w tłumaczeniu: szkice o warsztacie tłumacza poezji z dołączeniem małej antologii przekładów*. Kraków, Wydawnictwo a5.

tłumacza i do tego wzrostu się przyczynia, stanowiąc wyraz uznania dla jego wysiłku i talentu²⁸.

Dla poezji Jagić, wyrażającej potrzebę mobilności, operującej wielojęzycznością i intertekstualnością, sąsiedztwo wersji przekładowych wydaje się środowiskiem naturalnym, pozwalającym wybrzmieć współistniejącym interpretacjom, poprzestawianym akcentom, biegnącym bocznymi nurtami poetyckim rytmom, wielogłosowi tłumaczy, pomagającym zburzyć iluzję na rzecz faktycznego obcowania z oryginałem i przekładami.

Literatura

- Bagić K., 2008: *Hrvatsko pjesništvo 1950—2000*. Warszawa [wykład, niepublikowany].
- Festiwal i Nagroda Europejski Poeta Wolności*. Dostępne w Internecie: <http://europejskipoetawolnosc.pl/o-festiwalu/> [dostęp: 15.10.2020].
- Gawlak M., 2019: *Od poezji „oszczędnej w słowa” do „trudnej” prozy dla dzieci. Przekłady literatury słoweńskiej w latach 2016—2017*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 9, cz. 3, s. 209—227.
- Heydel M., 2013: *Gorliwość tłumacza. Przekład poetycki w twórczości Czesława Miłosza*. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Jagić D., 2018: *Portret Ciała / Portrait of The Body / Portret Tijela*. M. Wierzbicka, tłum. na j. polski; M. Đurđević, D. Šodan, tłum. na j. angielski. Gdańsk, Instytut Kultury Miejskiej.
- Jahić E., 2010: *U nebo i u niks. Antologija hrvatskog pjesništva 1989—2009*. Zagreb, V.B.Z.
- Jergović M., [online], 2014: *Dorta Jagić: jezika glas*. Dostępne w Internecie: <https://www.autograf.hr/dorta-jagic-jezika-glas/> [dostęp: 20.02.2020].
- Kolanović M., 2002: *Enfant terrible diskurzivne prakse: Dorta Jagić „Tamagochi mi je umro na rukama”*. *Meandar, Zagreb, 2002* [recenzja]. „Republika: mjesečnik za književnost, umjetnost i javni život”, nr 7/9, s. 249—252.
- Levý J., 1963: *Umní pekladu. Spisovatel*. Praga, Československý spisovatel.
- Levý J., 1976: *Teoria informacj i proces komunikacj literackiej*. L. Pszczółowska, tłum. W: H. Markiewicz, oprac.: *Współczesna teoria badań literackich za granicą. Antologia*. T. 2. Kraków, Wydawnictwo Literackie, s. 70—112.

28 Por. M. Gawlak, 2019: *Od poezji „oszczędnej w słowa”...* — tu także o problemach popularyzacji literatury tłumaczonej, funkcjonującej na obrzeżach polisystemu literackiego w świetle teorii kapitału kulturowego Pierre’a Bourdieu.

- Lewicki R., 2000: *Obcość w odbiorze przekładu*. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Majdzik M., 2015: *Dorta Jagić — poetka wolności. Komentarz do „Bibliografii przekładów literatury chorwackiej w Polsce w roku 2014”*. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 6, cz. 2, s. 45—56.
- Milanja C., 2000: *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000*. Zagreb, Zagrebgrafo.
- Miljenko Jergović o Dorcie Jagić, chorwackiej poezji i dzisiejszych Bałakanach, [online]. Wywiad A. Wojtaszek z M. Jergovićem. Dostępne w Internecie: <http://europejskipoetawolnosc.pl/article/miljenko-jergovic-o-dorcie-jagic-chorwackiej-poezji-i-dzisiejszych-balkanach/> [dostęp: 25.02.2020].
- Pogačar M., 2012: *Od boga i opet natrag*. „Novosti”, br. 630. Dostępne w Internecie: <http://arhiva.portalnovosti.com/2012/01/od-boga-i-opet-natrag/> [dostęp: 5.03.2020].
- Szajnert D., 2015: *Apokryficzne geo(bio)grafie bohaterów literackich*. W: E. Konończuk, E. Sidoruk, red.: *Przestrzenie geo(bio)graficzne w literaturze*. Białystok, Uniwersytet w Białymstoku.
- Tokarz B., 1998: *Wzorzec, podobieństwo, przypomnienie*. Katowice, Wydawnictwo Śląsk.
- Vuković T., 2001: *U pjesništvu više od njega samog*. „Quorum”, nr 5/6, s. 263—289.
- Wierzbicka M., 2014: *Posłowie*. W: D. Jagić: *Kanapa na rynku / Kauč na trgu*. Gdańsk, Wydawnictwo Słowo/Obraz Terytoria, Instytut Kultury Miejskiej.
- Wojtaszek A., 2016: *Od wojennej traumy do ucieczki w rzeczywistość. O recepcji twórczości Dory Jagić w kontekście najnowszej poezji chorwackiej*. „Studia i Szkice Slawistyczne”, t. 13, s. 195—202.

Katarzyna Majdzik Papić

Pjesništvo na putovanju i prevodilački sinopsis
Osvrt na Bibliografiju poljskih prijevoda iz hrvatske književnosti
u 2018. godini

SAŽETAK | Članek sumira stanje prijevoda iz hrvatske književnosti koji su objavljeni u Poljskoj 2018. godine. Najvažnijom se pozicijom na poljskom izdavačkom tržištu pokazao višejezični izbor iz zrele poezije Dorte Jagić pod naslovom *Portret tijela* koji sadrži hrvatski original i njegov prijevod na poljski (M. Wierzbicka) i engleski (D. Šodan, M. Đurđević) jezik. Sinoptička izdanja (dvo- ili višejezična) omogućuju čitatelju da se sukobi s originalom i prijevodom, pridonose boljoj cirkulaciji tekstova, omogućuju deziluzionističko čitanje (tj. sa sviješću o razlici između originala i prijevoda) te uspostave intertekstualnu vezu između povezanih tekstova.

KLJUČNE RIJEČI | hrvatska književnost u Poljskoj, recepcija prijevoda, Dorta Jagić, višejezično izdanje, sinopsis

Katarzyna Majdzik Papić

Travelling Poetry and Translation's Synopsis

Commentary on *The Bibliography of Translations of Croatian Literature in Poland in 2018*

77

SUMMARY | This article summarizes and discusses the body of translations of Croatian literature published in Poland in 2018. The most significant offering to appear on the Polish market that year was a multilingual collection of mid-career poetry by Dorta Jagić entitled *The Portrait of The Body*, containing Croatian originals and their translations into Polish (by M. Wierzbicka) and English (by D. Šodan, M. Đurđević). “Synoptic” editions (bilingual or multilingual) allow the reader to view both the original and its translation, which has three major benefits: it contributes to a better circulation of texts; enables dezi-luzionist reading (the awareness of the difference between the original and the translation); and establishes an intertextual bond between the collected texts.

KEYWORDS | Croatian literature in Poland, reception of translation, Dorta Jagić, multilingual edition

KATARZYNA MAJDZIK PAPIĆ | dr nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, przekładoznawczyni, adiunkt w Instytucie Literaturoznawstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; absolwentka filologii chorwackiej na Uniwersytecie Śląskim i lingwistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Współredagowała wybór przekładów najnowszego dramatu chorwackiego *Kroatywni*. W jej dorobku znajdują się artykuły poświęcone chorwackiej literaturze kobiecej, przekładowi artystycznemu w ramach języka chorwackiego i polskiego oraz teksty teoretyczne z zakresu przekładoznawstwa i filozofii przekładu. Autorka monografii: *Przekład, czyli na styku dwóch podmiotowości* (Katowice 2015); *Narzędzia analizy przekładu* (współautor: D. Słapek, Toruń 2015). Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół współczesnej literatury chorwackiej i serbskiej — ich historii, poetyki oraz recepcji przekładowej, a także wokół teorii i praktyki translatorskiej oraz filozofii przekładu i przekładoznawstwa.

